

DEDE KORKUT KİTABI ÜZERİNE ÇİN`DE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE ELEŞTİREL DEĞERLENDİRİLMESİ

Studies on The Book of Dede Korkut in China and Critical Evaluation of The Studies

Doç. Dr. Abdulhakim MEHMET*

ÖZ

Türklerin Oğuz boylarına ait en eski destansı hikâyeleri olan Dede Korkut Kitabı'nın onların eski komşu ülkesi Çin'deki durumunu öğrenmek anlamlı bilgiler verecektir. Dede Korkut Kitabı'nın Çin'de tanıtılmasına çok geç kalmış, ancak 1980'li yıllarda ilk tanıtım yazıları yazılmıştır. Eser üzerindeki çalışmalar başladıktan sonraki 30 yılı aşkın süreçte sadece kısa genel tanıtım yazıları yayımlanmış, üstelik bunların toplam sayısı 30'u geçememiştir. Eserin çeviri yayınları önce sadece Uyğurca, Kazakça olarak yayımlanmış, Çincesi gündeme gelmemiştir. Yakın yıllarda Pekin Üniversitesi gibi Çin'in bir - iki seçkin üniversitesinde eseri halk edebiyatı, dil incelemesi yönünden inceleyen doktora tezleri yapılmış, konular kapsamlı bir biçimde ele alınmış ve çalışmalar bayağı ilerlemiştir. Son dönemlerdeki bu durum ülkenin üniversite ve akademi çevresinde ilgili çalışmaların daha hızlı gelişeceğine işaret etmektedir. Oğuzlara ait Çin'deki Salarlar, Karluklara ait Uyğurlar, Kıpçaklara ait Kazak-Kırgızlar esere sahip çıkmış, üzerindeki incelemeleri takip etmiştir. Yakında Çince iki adet çeviri yayının çıkmasıyla eser 1 milyar 500 milyonu aşan Çince okura ulaşmış, yayılma alanı kat-kat genişlemiştir. Çin'in "Bir kuşak, bir yol" stratejik projesi çerçevesinde, İpek Yolu güzergâhındaki Türki dilli halklar arasındaki kültürel ilişkiler gelişecek, Dede Korkut konusundaki çalışmalar yine hız kazanacaktır. Yazıda ilgili çalışmalar tanıtılırken kısa değerlendirme yapılmış, Çince, Uyğurca, Kazakça orijinal kaynaklar Türkçeye çevrilerek gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut Kitabı, Çin'de Dede Korkut, Çin, çeviri, eleştirel değerlendirme.

ABSTRACT

In light of the fact that once China was a neighboring country of Turks, it is beneficial for us to learn from the earliest folk literature of Oghuz, an ancient tribe of Turks. The introducing of Dede Korkut started quite late in China. It was not until 1980s when the first introduction of Dede Korkut was written. During the first 30 years of research, we were only able to accomplish the general understanding of it, and the total amount of these studies is less than 30. The book was first translated to Uyghur and Kazakh languages. During the translation of Dede Korkut, the quality of translation between the Uyghur/Kazakh and Turkish language had been improved. Recently in couple of the famous universities, such as Peking University, this book has been studied in aspects of folk literature and linguistic fields in some doctoral theses. In these papers the content was comprehensively studied, ultimately pushing forward the correlational researches. This is the sign of a huge development of studies on Dede Korkut in Chinese universities and academic community. The ethnic group of Salar, Uyghur, Kazakh and Kirgiz are all claiming for its ownership and are following the progress of these studies. Now there are two versions of the translation of Dede Korkut in Chinese. Its readers reached to more than 1,5 billion people, and the story of Dede Korkut now has been spreading rapidly. Under the promoting of the "One Belt and One Road" initiative, the interaction between Turkic people along the Silk Road will be strengthened, and this surely will accelerate the development of the studies on Dede Korkut. The introduction of the relevant studies in Chinese, Uyghur and Kazakh is followed by the evaluation, and the titles of those studies were translated into Turkish for a better understanding.

Key Words

The Book of Dede Korkut, Dede Korkut in China, China, translation, critical evaluation.

* Merkezi Milletler Üniversitesi Uyğur Dili ve Edebiyatı Bölümü, Pekin/Çin, ahmhoca@yahoo.com

Giriş: Dede Korkut Kitabı'nın Çin'de Tanıtılması

Dede Korkut Kitabı'nın (Bundan sonra *DK Kitabı* olarak geçecektir) Çin'de tanıtılmasına çok geç kalınmıştır. Daha önceden ve 1949'da Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk yirmi - otuz yılda bu konuda bilimsel açıdan elle tutulur bir çalışmaya rastlanmamaktadır. 1930'lu yıllarda bir, 1949'dan sonra üç baskısı yapılan prestijli kamus *Ci hai (Okyanus)*² ve *Çin Büyük Ansiklopedisi* gibi ansiklopedilerde, Edebiyat Sözlüklerinde, Dünya Edebiyatı, Doğu Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat başlıklı üniversite ders kitaplarında söz konusu eser hakkında herhangi bilgi verilmemiştir. 1990'lı yılların başında Çin'in dünyaca ünlü oryantalistlerinden Pekin Üniversitesi ordinaryüs profesörü Ji Xian-lin³ bu duruma son vererek kendi yayın yönetmenliğinde hazırlanarak 1992'de yayımlanan *Doğu Edebiyatı Sözlüğü*'nde ilk kez söz konusu esere yer vermiş (Ji Xian-lin 1992: 931-932) ve 1995'te yayımlanan *Doğu Edebiyatı Tarihi* kitabında da *DK Kitabı*'ndaki hikâyelerden alıntı yapmıştır (Ji Xian-lin 1995:555-562). Böylece söz konusu eser çok uzun gecikmeyle de olsa Ji Xian-lin'in çabasıyla Çin bilim dünyasında resmen tanıtılmıştır. Çin'in tanınmış Türkoloğu, Merkezî Milliyetler Üniversitesi'nin kıdemli profesörü Geng Shi-min, Eski Türk, Eski Uygur dili ve yazısı çalışmaları sırasında söz konusu eserin, özellikle dili üzerinde emek vermiştir. Geng Shi-min, eski Uygur harfli *Oğuz Kağan Destanı*'nı ve 14. yüzyıla ait Kıpçakça *Codex Cumanicus*'u incelerken *DK Kitabı*'nın dili üzerine durmuş, Çin açısından ilk sayılan bu çalışmalarını üniversite çevresinin il-

gisini çekmiştir (Wei Li-ping 2017:30). Aynı dönemlerde Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Şerifiddin Ömer, Mehmet Zunun, Abdülkerim Rahman, Niğmet Mingcani gibi bilim insanları konuyla ilgili yazılarını Uygurca, Kazakça olarak yayımlayınca *DK Kitabı* bölgedeki Türki dilli okurlar tarafından da tanınmaya başlamıştır.

Çin – Türkiye diplomatik ilişkilerinin ancak 1971 yılında normalleşmesi, Soğuk Savaş yıllarında oluşan buzların ondan sonraki 10 yıl süresinde yavaş yavaş erimesi ve iç meselelerinin yoğunluğu gibi politik faktörler, iki ülke arasındaki kültürel alış – verişin ana hattını çizmiştir. 1980'li yılların başlarından itibaren özellikle 1990'lı yıllarda imkânlar bayağı elverişli olmaya başlamışsa da yetişkin uzmanların bulunmayışı gibi nedenlerle *DK Kitabı*'nın tanıtımı zamanında hakkıyla yapılamamıştır.

DK Kitabı Üzerine Çin'de Yayınlanan Genel Yazılar

DK Kitabı'nın Çin'de araştırılması geç başlamış ve yavaş ilerlemiştir. Başlangıçtan bugüne kadar yayımlanmış yazı sayısı bilimsel makaleler, kitapların içindeki parçalar ve popüler yazılar dâhil toplam 30'u geçmemektedir. Yazılar çeşitli dergilerde genelde Çince, bir kısmı da Uygurca veya Kazakça olarak yayımlanmıştır. Aşağıda bu yazıların listesi, yazıların Türkçe başlıkları ile verilecek, devamında aralarından önem arz edenleri veya yazarları kısaca tanıtılacaktır. Kaynakçada Yazı adları orijinal dillerinde verilecektir.

1) Nigmet Mingcani. "Korkut Ata Kitabı ile Korkut Efsanesi Üzerine" (1983: S. 4).

2) Bi Xun. "Korkut Ata ve Korkut Ata Kitabı" (1991: Bildiriler).

3)Bi Xun. *Kazak Halk Edebiyatına Giriş*. (1992: Milliyetler).

4)Bi Xun. "Tepegöz Doğudan Gelmiştir" (1996: S.1).

5)Bi Xun. "Tepegöz ve Hikâyesinin Değişimi" (2001: Bildiriler).

6)Bi Xun. *Kazak Halk Edebiyatı Üzerine Arayışlar* (2012: MUC).

7)Abdureşit Baybolatov. "Korkut Ata Efsanesi" (1993: S. 2).

8)Chen Gang-long. "Moğollardaki Tepegöz Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma" (1996: S. 1).

9)Lang Ying. *Manas Üzerine Araştırmalar*. (1999: İç Moğolistan).

10)İmincan Seidi. "Dede Korkut Hakkında" (2001: Xinjiang Halk).

11)Urumçi Cetibay. "Korkut Ata ve Korkut Ata Kitabı" (2006: S.2).

12)Urumçi Cetibay. "Korkut Ata Kitabı'nın Ana Konusunun Tanıtımı" (2008: S.2).

13) Huang Zhong-xiang. "Kahramanlık Destanı Korkut Ata Kitabı'ndaki Kavim Özellikleri" (2006: S.3).

14)Wu ri gu mu le. "Mogol ve Türk Destanlarındaki Kahramanla Atının Bir Vakitte Doğumu Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme" (2005: S.4).

15)Wu ri gu mu le. *Mogol ve Türk Destanlarındaki Yaşam Ritüellerinin Orijinal Şekilleri*. (2007: Milliyetler).

16)Ciniskan Mukatay. "Derhan Oğlu Bulaşhan Açısından Kazak Klasik Destanı Korkut Ata Kitabı'na Bir Bakış" (2007: S.1).

17)Kamuna Cambuz. "Korkut Ata Kitabı'ndaki Halk Bilgisi" (2008: S.2).

18)Adil Cumaturdi. *Orta Asya Halk Edebiyatı*. (2008: Ningxia).

19) Gülnaz Bevkin. "Korkut Ata Kitabı'nda Kullanılan Benzetmeler" (2011: S.2).

20)Abduveli Kerim. *Uygur Halk Destanları*. (2014:Nur).

21)Seydinur Mevlen. "Korkut Ata Kitabı'ndaki Çağdaş Kazak Örf ve Adetleri İle Benzerliklerin Karşılaştırılması" (2014: S.16).

22)Gültaci Zunun. "DK Kitabı'ndaki Yetişkenlik Ritüeli Hakkında" (2014: S. 2).

23)Muhtar Mamut Muhemmedi. "DK Kitabı Uygur Edebiyatı Tarihinde Yer almalıdır" (2014: S. 6).

24)Gayretcan Osman. "Korkut Ata Üzerine" (2015: S.4).

25)Cekin Kavut. "Korkut Ata Kitabı'ndaki Aytıs Sözleri Üzerine" (2016: 28).

26)Anar Kurmancan. "Korkut Ata Kitabı'nın Motif Dizini" (2016: yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

27)Hu Zhen - hua. "Benim Bildiğim D K Kitabı ve Köroğlu Destanı" (2017: S. 1).

28) Fan Xue - xin. "Korkut Ata Kitabı'ndaki Ölüm Motifi" (2017: S. 9).

1.Sıradaki yazı Profesör Nigmet Mingcani'ye aittir. Yazar Kazak dili, edebiyatı, tarihi, folkloru ve çeviri alanında ün yapmış otorite sahibi büyük bir bilim insanıdır. Çin'deki Kazak bilim sahasına önderlik etmiştir. Söz konusu yazısı ile *DK Kitabı* üzerindeki çalışmaları başlatmıştır. Yazısı *Kazak Eski Edebiyatı, Kazak Epik Şiiriyeti Antolojisi* gibi kitaplarda yer almış, özellikle Kazak okurlar içinde etkili olmuştur. Aynı yazının Çince çevirisi de 1987 yılında yayımlanmıştır.

2, 3, 4, 5, 6. Sıradaki yazılar Profesör Bi Xun'e aittir. Yazar üniversite öğretim görevlisi olarak uzun yıllar çalışmış, halk edebiyatı, özellikle Kazak halk edebiyatında uzmanlaşmış olup konuyla erken ve disiplin içinde ilgilenmiş, Çince yazmasıyla daha ge-

niş kitleye ulaşmış bulunmaktadır. Kitaplarında *DK Kitabı*'na daha fazla yer ayrılmıştır.

8. Sıradaki yazı Profesör Chen Gang-long'a aittir. Yazar Pekin Üniversitesi'nde görevli ve Moğol folkloru ve halk edebiyatı çalışmaktadır. Kitap ve yazılarının ilgili bölümlerinde Moğol ve Türk destanlarını karşılaştırırken konuya değinmiştir. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerini konuya yönlendirmiştir.

14. ve 15. Sıradaki yazılar Wu ri gu mu le'ye aittir. Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nde Moğol edebiyatı araştırmaları yapmış ve destan alanında uzmanlaşmış olan yazar, "Kazak ve Moğol Kahramanlık Destanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme" (Wu ri gu mu le 2004: S.2) gibi ilgili çalışmalarında karşılaştırma noktasından konuyu işlemiştir. *DK Kitabı* ve diğer Türk destanları ile Moğol destanlarını karşılaştırmak, araştırmaların derinleşmesi açısından yararlı olacaktır.

9. Sıradaki yazı Profesör Lang Ying'ye aittir. Üniversitede Uygur dili ve edebiyatı eğitimi almış ve 1960'lı yıllardan bu yana Uygur ve Kırgız edebiyatı alanında çalışan yazar, Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nde görev yapmıştır. Çalışmalarını son dönemlerde, Kırgız Edebiyatı, özellikle *Manas* ve diğer Kırgız destanları üzerine yoğunlaştırmıştır. İlgili kitap ve yazılarında *DK Kitabı* konusu üzerinde durmuştur. *Çin'in Kuzeyindeki Milliyetler Edebiyatlarının Karşılaştırılması* (Lang Ying 2011) gibi kitap ve yazıları bulunmaktadır.

18.Sıradaki yazı Profesör Adil Cumaturdi'ye aittir. Yazar Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nde Manas ve genel Kırgız Edebiyatı araştırmaları yapmaktadır. Türk boyları veya Orta

Asya destanları araştırmalarında konuya değinmiştir. "*Divânü Lügâti't - Türk ve Türk Boyları Kahramanlık Destanları Hakkında*" (A. Cumaturdi 2009: S.3) gibi konularda eserleri bulunmaktadır.

20. Sıradaki yazı Profesör Abdulveli Kerim'e aittir. Kuzey Batı Milliyetler Üniversitesi'nde Uygur halk edebiyatı, özellikle destanlar üzerinde çalışmalar yapmakta olan yazar ilgili çalışmasında *DK Kitabı*'ndaki Giriş ve 12 hikâyenin geniş özetini vermiştir. Yazar *DK Kitabı*'nı Uygur halk destanı olarak tanıtmaktadır. Yazarın yine *Uygur Halk Sözlü Destanları Üzerinde Araştırmalar* (A. Kerim 2014) gibi çalışmaları bulunmaktadır.

28. Sıradaki yazı Proför Hu Zhen - hua'ya aittir. Merkezî Milliyetler Üniversitesi'nde Türk dilli halklar filolojisi üzerinde çalışmakta olan yazar ders ve eserlerinde *DK Kitabı*'nın tanıtımı konusunda uzun seneler emek vermiştir.

Listede yer alan 28 yazıyı konu itibarıyla kabaca dört gruba ayırmak mümkün. On iki yazıdan oluşan birinci grupta, *DK Kitabı*'nın genel tanıtımı, parçası veya kısa değerlendirilmesi yapılmıştır: 1, 2, 5, 6, 10, 11, 12, 18, 20, 23, 24, 27. On yazıdan oluşan ikinci grupta, *DK Kitabı*'nın içindeki birer mesele üzerine durulmuştur: 8, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 25,28. Dört yazıdan oluşan üçüncü grupta, söz konusu eserdeki Tepegöz gibi motifler karşılaştırma noktasında ele alınmıştır: 3, 4, 9, 15. İki yazıdan oluşan dördüncü grupta, konuyla ilgili diğer meseleler ele alınmıştır. Bu yazıların ilki bir derleme, sonraki ise yayımlanmamış yüksek lisans tezidir: 7, 26. Söz konusu tezin, kuram ve yöntem açısından daha işlenmesi gerekmektedir.

Yazılarda tanıtımın tam olması, kaynak gösterme, kaynakça vermelerde ciddi olmamak, bilimsel yazı yazma ilkelerine uymamak, birbirini tekrar etmek gibi eksiklikler göze çarpmaktadır. Örneğin 7. sıradaki yazı bir derleme denilse de, metnin kaynak kişisi, derleme vakti ve yeri, metnin çeviri yazısında uyduğu ilkeler vb. hakkında her hangi bilgi verilmemektedir. Bunlardan başka konuyla ilgili bazı ufak çaplı çalışmalar ve resmî olarak yayımlanmamış yazılar olup, onların burada değerlendirilmesine gerek duyulmamıştır.

DK Kitabı'nın Çin'deki Çeviri Yayınları

DK Kitabı'nın Çin'de tam olmayan veya basılmamış çevirileri bulunmaktadır,⁴ onlar bırakıldığında, ayrı kitap veya tam metin şeklinde yayınlanan çevirileri aşağıdakilerdir:

1)*Korkit Ata Kitabı (Dede Korkut Kitabı)*, Kazakça çeviri, çeviren Macit Abcar, (M.Abcar 1988:Xinjiang Gençlik). Eserin İstanbul 1981 yılı 4. baskısından çevrildiği söylenmektedir. Esas alındığı yayın açıklanmamıştır. Kitabın başlığını Kazaklarda söylendiği şekilde dede yerine ata almış, başka açıklama yapılmamıştır.

2)*Dede Korkut Çöçekleri(Dede Korkut Kitabı)*, Uygurca çeviri, çeviren Tohti Tilla, (T. Tilla 2001: Milliyetler). Eserin kim tarafından hazırlandığı ve ne zaman yayımlanan baskı esasında çevrildiği konusunda her hangi bir bilgi verilmemiştir. Çeviri kitabın başlığında Uygurcada masal anlamında gelen çöçek kelimesi kullanılmıştır ki, bu şekil ve tür bilgilerinde kavram karışıklıkları mevcut olsa bile yapılması gereken bir yanlışlıktır.

3)*Zu xian Ku er ku te shu De lei si dun ben han yi ben (Dede Korkut Kita-*

bı Dresden Nüshasının Çince Çevirisi), çeviren Wei Li-ping, (Wei Li-ping 2017: yayımlanmamış doktora tezi) aslında çevirenin “Dede Korkut Kitabı'nın Destanı Özellikleri Üzerine Araştırmalar” başlıklı doktora tezinin ekidir, ayrı kitap olarak yayımlanacaktır. Çeviren, Tezcan & Boeschoten çevriyazı metni temelinde, Muharrem Ergin, Orhan Şaik Gökyay, Sadettin Özçelik, Lewis Geoffreylerin çalışmalarından yararlandığından bahsetmektedir. Osmanlı Türkçesindeki harfler, harf çevirisi, çevriyazısı arasındaki denklilikler gösterilmiş, ilgili açıklamalar, örneklerle yer ayrılmıştır. Metin çeviri tezde 129 sayfadır. Shangwu Yayınları'na baskıya verilmiştir.

4)*Zu xian Ku er ku te shu yuan wen zhuan xie ji dui zhao han yu yi ben (Dede Korkut Kitabı - Original Metninin Çeviri Yazısı ve Çince Çevirisi)*,(Liu Zhao 2017:MUC). Bu, Liu Zhao` ın *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar* başlıklı çalışmasının birinci kısmıdır. Çeviren, çevirinin Tezcan & Boeschoten (2001 yılı) eseri esasında Özçelik`in (2005 yılı) çalışmasından yararlanılarak yapıldığını ifade etmektedir. Sayfanın sol tarafına çevriyazı, sağ tarafına Çince çevirisini paralel olarak vermiştir. Çeviri yapılırken Çin anlatı türünün uyak özelliklerinden yararlanmış, destancılık terimlerini kullanmıştır. Terim ve sözcüklerin kolay anlaşılması için 100` den fazla dipnot vermiştir. Kitabın metin kısmı toplam 194 sayfa olup, Pekin`de bulunan Merkezî Milliyetler Üniversitesi Yayınları tarafından, 2017 yılında yayımlanmıştır. Bu kitaba alınan metne şu ana kadar Çin`de yayımlanmış en kaliteli çeviri demek mümkündür.

***DK Kitabı*yla İlgili Çin'de Yazılan Doktora Tezleri ve Kitaplar**

2013 ve 2017 yıllarında *DK Kitabı* üzerine ayrı ayrı iki doktora tezinin savunmada başarılı olması ve tezlerden birinin kitap şeklinde yayınlanması, diğerinin ise yayıma verilmesi Çin'de bu alandaki bilimsel yeni çalışmaların temsilcileri sayılmaktadır.

1)Wei Li - ping'in Doktora Tezi

Wei Li-ping, 2006 yılında Merkezî Milliyetler Üniversitesi Yabancı Diller Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Aynı yıl aynı enstitüde yüksek lisans programında öğrenime başlamış ve 2010 yılında bu programdan mezun olmuştur. 2017 yılında Pekin Üniversitesi Yabancı Diller Enstitüsü Asya - Afrika Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Doğu Halk Edebiyatı Bilim Dalında "DK Kitabı'nın Destanî Özellikleri Üzerine Araştırmalar" başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Halen Pekin'de bulunan Pangu Akıl Hocaları Kurumu'nda görevlidir.

Tez, Giriş, üç bölüm ve Sonuç'tan oluşmuş, sonunda Kaynakça ve ekler bulunmaktadır. Giriş'te konu seçiminin değeri, *DK Kitabı*'nın nüshaları, *DK Kitabı* üzerine yapılan çalışmalar, tezin araştırma amacı, metodu, biçimiyle ilgili notlar yer almıştır. Birinci bölüm, *DK Kitabı*'nın Metninin Destanî Özellikleri başlığını taşır. Bu bölümde, Dresden nüshası esasında mukaddime ve 12 hikâyenin geniş özeti, eser temasında yansıyan destanî özellikler, yapısında yansıyan destanî özellikler, metindeki sözcük formları üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm, *DK Kitabı*'nın Türk Destancılık Geleneğindeki Yeri başlığındadır. Bu bölümde, ayrı ayrı halde *DK Kitabı* ile *Oğuz Destanı*, Türk destancılığının metin geleneği, Türk boylarında yaşa-

makta olan canlı destanlar karşılaştırılarak incelenmiştir. Üçüncü bölüm, *DK Kitabı*'nın Doğu ve Batı Destancılığındaki Yeri başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, ayrı ayrı halde *DK Kitabı* ile *Şehname*, Homer destanları arasındaki ilişkiler yorumlanmıştır. Sonuçta ise, incelemeler sonucunda söz konusu eserin destanî karakterinin metinde görüldüğü, Türk boyları destancılık geleneğine uygun bir biçimde geliştiği, şekilleniş süresinde doğu ve batı klasik destanlarının etkisini kabul ettiği, Türk boyları destanlarının klasik döneme girdiği vakitte şekillendiği hem geleneğe uygun hem de yaratıcılığı olan bir Türk destanı olduğu sonucuna varılmıştır. Kaynakça'da, Çince, Türkçe ve diğer dillerdeki 109 adet kaynak bulunmaktadır. Üç ekin birincisinde, *DK Kitabı*'nın Dresden nüshasındaki Giriş ve 12 hikâyenin Çinceye yapılan tam çevirisi verilmiş; ikincisinde, özel isimler dizini; üçüncüsünde ise Moğol destanlarının motif dizini verilmiştir. Yazardan öğrendiğimize göre, tez çalışmasının inceleme kısmı ayrı kitap şeklinde yayıma verilmiştir.

2)Liu Zhao'un Doktora Tezi ve Kitabı

Liu Zhao, 1992 yılında Loyang Yabancı Diller Enstitüsü'nden mezun olmuştur. 2008 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafiya Fakültesi'nde "Türkçede Bildirim Tümcelerinde Yükleme Yapılanışı" (Liu Zhao 2008) başlıklı teziyle yüksek lisans öğreniminden mezun olmuştur. 2013 yılında Merkezî Milliyetler Üniversitesi Kazak Dili Bölümü'nde "*DK Kitabı*'nın Şekil Bilgisi ve Söz Dizini Üzerine Araştırmalar" başlıklı tez çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Halen Pekin Yabancı Diller Üniversitesi Asya - Afrika Enstitüsü Türk Dili

Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görevlidir. Mart 2017 tarihinde doktora tezi temelinde *DK Kitabı Üzerine Araştırmalar ---Çeviri Yazı, Çince Çeviri, Grammer ve Dizin* başlıklı kitabı Merkezî Milliyetler Üniversitesi Yayınlarından yayımlanmıştır. Bu kitap ile 2013 yılındaki doktora tezi arasında önemli farklar bulunmadığından burada sadece kitap üzerine durulacaktır.

Söz konusu kitap iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısımda, *DK Kitabı*'nın Dresden nüshasındaki Giriş ile 12 hikâyeyi içeren çevriyazı ve Çince çeviri bulunmaktadır. İkinci kısımda, dört bölüm, Kaynakça, üç ek ve Sonsöz bulunmaktadır. İşlenen konular şunlardır: Birinci bölüm giriştir. Bu bölümde, *DK Kitabı* ve üzerinde yapılan araştırmalar, araştırmanın amacı ve değeri, işbu kısmın içeriği, araştırma metodu gibi konular işlenmiştir. İkinci bölüm sözcük türlerine ayrılmıştır. Bu bölümde, isim, zamir, sıfat (sayı ve miktar sözcük türü) ve zarf, enklitik, bağlaç, ünlem, sesteş, türdeş durum gibi dokuz tür üzerinde ayrı ayrı durulmuştur. Üçüncü bölüm Sözcük grubu ve tümceciktir. Bu bölümde, isim grubu, sıfat ve zarf grubu, durum tümceciği, -Kİ eki tümceciği, fil tümceciği, fiilimsi, yineleme (reduplication) alt başlığı altında sekiz konu işlenmiştir. Dördüncü bölüm söz dizini yani cümleye ayrılmıştır. Önerme (proposition), sonluluk işaretleri (finiteness markers), cümlelerin sınıflandırılması gibi konular incelenmiştir. Kaynakça'da Çince, Türkçe ve diğer dillerdeki 83 adet kaynak bulunmaktadır. Eklerin ilkinde *DK Kitabı*'nın Dresden nüshasının bir sayfalık tıpkı çekimi verilmiştir. İkincisinde sözcük

dizini, üçüncüsünde ise biçim bilgisi dizini yer almaktadır.

Yukarıda adı geçen tez ve kitaplar *DK Kitabı* üzerine Çin'de eskiden yapılmış çalışmalara nazaran belli ölçüde başarı elde etmiştir. Ancak diğer ülkelerdeki ileri seviyeye ulaşılması için hâlâ mesafe kat edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar, özellikle *DK Kitabı*'nı destancılık geleneğinin içerisine koyarak art zamanlı ve eş zamanlı inceleme yapma konusunda zayıf durumdadır.

***DK Kitabı*'na İlişkin Çin'de Yapılan Araştırmaların Özel Değeri**

DK Kitabı'yla ilgili Çin'de yapılan araştırmaların özellikle son dönemlerdeki doktora tezleri ve temelinde yayımlanan kitapların özel değeri vardır. Bilindiği gibi, Çin'in 2879 üniversitesi içinde Pekin Üniversitesi ilk ikiye girer ve ülkenin yükseköğretim sahasında yön gösterici konumundadır. Bu üniversitede Prof. Dr. Chen Gang-long'un danışmanlığında halk edebiyatı bilim dalında *DK Kitabı*'yla ilgili ilk doktora tezinin yapılması (Wei Li - ping'in tezi) Çin'de *DK Kitabı*'nın tanıtılmasına öncülük eden duayen Ji Xian-lin'in çizgisinin devamıdır ve diğer üniversiteleri etkileyecektir. Çin'de söz konusu alanda yapılan bu ilk çalışmanın ülkenin en ünlü ve ciddi yayın kurumlarından Shangwu Yayınları tarafından yayımlanması (yayımlanacağı) da ayrı anlam taşımaktadır.

Wei Li-ping'in çalışması, halk edebiyatı konusunda olup *DK Kitabı*'nın destanî özelliklerini çeşitli yönlerden incelemiş, eserin neden destan türüne gireceğini açıklamıştır. Moğol destanlarıyla motif türleri noktasından karşılaştırma yapması ve Tepegöz tipi ko-

nusunda durması başarılı bir deneme sayılabilir.

Merkezî Milliyetler Üniversitesindeki 55 azınlık etnik grubun yükseköğretimi için hizmet ettiğinden doğal olarak Türk dilli halklarla ilgili öğretim, araştırma görevlerini de üstlenmiştir. Prof. Dr. Zhang Ding-jing'in yönetmenliğinde dil yönünden *DK Kitabı*yla ilgili Çin'de ilk doktora tezinin bu üniversitede yapılması bu alanda ülkedeki çalışmaların öncülüğünü yapan Geng Shi-min, öğrencisi Zhang Ding-jing ve öğrencisi Liu Zhao'dan oluşan üç kuşak bilim insanının çabasıyla gerçekleşmiştir⁵.

Doç. Dr. Liu Zhao'un çalışması büyük oranda Oğuz grubu dillerinin 15. -16. yy.daki durumunu betimleyerek, Türk dilleri tarihi gelişimi araştırmalarına kaynak temin etmiştir. Dil bilgisi açısından bakıldığında, araştırmacı zaman (tense) ile görünüşü (aspect) net ayırmış, Türk dillerini betimlerken fiilin basit zaman şeklini görünüş (aspect) içine koymuş, görünüşü (aspect) kendi içinden iki alt kategoriye ayırmış, zamanı (tense) fiil kategorisinin dışında bırakmıştır ve görünüş (aspect) sistemini zenginleştirmiştir (Liu Zhao 2017: 1).

Söz konusu çalışmaların Çağdaş Türkiye Türkçesini iyi bilen, halk edebiyatı veya dilcilik alanında özel eğitim almış meslek sahiplerince vücuda çıkarılması buradaki çalışmaların yeni bir aşamasıdır. Bu tezler ve temelinde yayımlanan kitapların *DK Kitabı* üzerine Çin'de birkaç on senedir yapılagelen ama istenen seviyeye ulaşamayan çalışmaların kısa tanıtım, cüzi olma, tekrarlama durumuna son vermiştir. Çağdaş kuram, yöntem, kavramlar ışığında yazılmaları, bilimsel ve özgün olmalarıyla bundan sonra Çin'de

bu alanda yapılacak çalışmalara çıkış açacak, araştırmaların kalitelerinin yükselmesine, sayılarının çoğalmasına katkı sağlayacaktır.

Günümüzde, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan halkları *DK Kitabı*nı kendi kültürel mirası olarak görmektedirler. Oysa aynı Oğuz boylarından olan Çin'deki Salar halkı da doğal olarak kendilerini söz konusu eserin mirasçılarından saymaktadırlar⁶. Çin'deki Salarlar kendilerine "Salur" derler, açık ki bu sözcük *DK Kitabı*'ndaki "Salur Kazan"ın adından gelmektedir. Salar milleti Oğuz dönemindeki "Salar" adını kendine millet adı yapan dünyadaki tek topluluktur. Onlar çeşitli nedenlerle, Moğol döneminin başlarında Samerkant'tan çıkıp uzun ve zorlu yolculuktan sonra Çin hudutları içindeki Gansu ve Qinghai Eyaletlerini birbirine bağlayan Xunhua bölgesine yerleşmiş, varlığını bugüne dek sürdürme gelmiştir. Zaman geçince ana yurduyla olan temasları tamamen kesilmiş, yazılı tarihi materyalleri de kaybolmuştur. Onlar orta ve batı Asya'ya yayılmış olan *DK Kitabı*'nın, özellikle içerisindeki şahıs kadrosu, folklor malzemesi, toplumsal olayların kendilerinininkiyle benzerlik taşıdığını son yıllarda fark etmiştir. *DK Kitabı*'nın Çin'de araştırılması ve Çince çevirisinin yapılp yayımlanması yüzyıllarca kopuk kalan kültür damarlarını ana yurtlarına bağlamaya niyet etmiş Salar halkının manevi yaşamındaki büyük olaydır (Liu Zhao 2017: 3).

Karluklardan Uygurlar bu kitabı kendi eseri olarak görmekte (A. Kerim 2014: 50 -59) ve kitap-dergilerinde yayımlanmaktadır. Kıpçaklardan Çin'deki Kazak ve Kırgızlar arasında *DK Kitabı*'nın hikâyeleri ya da par-

çaları daha yaygındır. Kazak-Kırgız bilim sahası Korkut Ata'nın baba taraftan Oğuz, anne taraftan Kıpçak olduğunu ve 8.-9. yüzyılda Sır derya vadisinde doğduğunu vurgulamakta ve Kıpçaklar olarak esere sahip çıkmaktadır (Hu Zhen - hua 2017:76).

Çin'deki Oğuz, Karluk, Kıpçak gruplarının ve tüm milliyetlerin *DK Kitabı*'na sahip çıkmaları, sevinçle okumaları, kitap üzerine yapılan ilgili çalışmalara özel değer katmaktadır. *DK Kitabı*'nın incelenmesi özellikle Çince tam çevirisinin ilk kez yapılarak sayısı 1 milyar 500 milyonu aşkın Çince okuruna sunulması, dünya nüfusunun beşten birine bu eseri okuma imkânının sağlanması demektir. Bu, *DK Kitabı*'nın 1950 yılındaki Rusça, 1952 yılındaki İtalyanca, 1958 yılındaki Almanca çevirilerinin okurlarının toplam sayısından kat kat yüksek okur sayısına ulaşması anlamına gelmekte ve 1972, 1978 yıllarındaki İngilizce çeviri ile birlikte hemen hemen bütün dünyaya yayılması ile özel değer bulmaktadır.

DK Kitabı'nın incelenmesi ve Çince tam çevirisinin yayımlanması Çin'in "Bir kuşak, bir yol" stratejik projesini uygulamaya koyduğu arka plana denk gelmesi açısından özel değere sahiptir. "Bir kuşak" yani "İpek yolu ekonomi kuşağı" Çin'in kuzey batı bölgesi ile orta ve batı Asya'daki Türki dilli halkları coğrafi noktada birbirine ulaştırırsa, *DK Kitabı* onların kültürel damarlarını ve gönüllerini birbirine sıkıca bağlayacaktır. Çin'de yapılmakta olan *DK Kitabı* üzerindeki çalışmalar bu eserin başta Oğuzlar olmak üzere "İpek Yolu" güzergâhındaki Türk dilli halkların hatta bütün dünya halklarının kültürel zenginliği olduğunun herkese bildirilmesi, kabul

ettirilmesi açısından atılan kalıcı bir adımdır ve özel değeri vardır.

NOTLAR

- 1 Çin'in Hongkong, Makao, Tayvan bölgeleri bu araştırmamızın dışındadır.
- 2 Kitap ve yayınevi adlarını yazar Çince'den çevirmiş, Uygurca, Kazakça olanları Türkçeleştirmiştir.
- 3 Yazıda Çince, Uygurca, Kazakça adlar aslı söylenişine göre yazılmış, kaynak aramada kolaylık sağlamak amacıyla not ve kaynakça dizisinde soyadı öne alma değişikliği yapılmamıştır.
- 4 1989 yılında araştırmacı Hu Nan Kazakçadan Çinceye bir çeviri yapmış ve bu çeviri basılmamıştır. 2008 yılında Prof. Dr. Abdüveli Kerim Urumçi Cetibay'ın "Korkut Ata Kitabı'nın Ana Konusunun Tanıtımı" başlıklı yazısını çevirmiş ve kendi kitabına almıştır. Aynı yıl araştırmacı Adil Cumatürdi eserin kısmen çevirisini yaparak kendi çalışmasında kullanmıştır.
- 5 Merkez Milletler Üniversitesi'ndeki Uygur, Kazak dil ve edebiyat bölümlerinde lisans ve lisans üstü eğitimi yapılmaktadır. Ülke içi ve dışındaki Türkbilimi özellikle filoloji çalışmaları burada yoğunlaşmıştır. Modern Uygurcada Hamit Tömür, Eski Türkçede Geng Shi-min en tanınmış isimlerdendir.
- 6 Salarlar Çin'deki 56 etnik grubun birisidir, toplam nüfusu 130607(2010 yılıdaki rakam), Qinghai Eyaleti Xunhu Salar Özerk İlçesi, Hualong İlçesi ve Gansu Eyaleti Jishishan İlçesinde yaşarlar, az bir kısmı Xinjiang'ın Gulja, Urumçi gibi yerlerine dağılmıştır. Salarlar kendi soy kütüğünü 7. yüzyıldaki Batı Türk Hanlığı dönemindeki Oğuzların Salar boyuna bağlar ve kendilerini Oğuz'un Dağ isimli 5.oğlunun büyük oğlu diye bilirler. Salarların dili Türk dillerinin Batı Hun grubu Oğuz dilleri sırasında yer alır, halen sözlü şekli korunmuş, yazı dilleri kaybolmuş durumdadır. İslam dini Suni mezhebindendirler.

KAYNAKÇA

- Abdüveli Kerim (A bu du wai li · Ke re mu). *Wei wu er min jian kou cheng da si tan yan jiu*. Bei jing: Zhong guo she hui ke xue chu ban she, 2014.
- . *Wei wu er zu min jian da si tan*. Bei jing: Guang ming ri bao chu ban she, 2014.
- Adil Cumatürdi (A di li · Ju ma tu er di). "Tu jue yu da ci dian yu Tu jue yu min zu ying xiong shi shi". Min zu wen xue yan jiu. 2009: 3.

- . *Zhong ya min jian wen xue*. Yin chuan: Ning xia ren min chu ban she, 2008.
- Abdureşit Baybolatov. “Korkit Ata Söyleydi”. Mura. 1993: 2.
- Anar Kurmancan. “Korkut Ata Kitabı'nın Motif Dizini”. (A. Kurmancan 2016: yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Bi Xun. *Ha sa ke min jian wen xue tan wei*. Bei jing: Zhong yang min zu da xue chu ban she, 2012.
- . *Ha sa ke min jian wen xue gai lun*. Bei jing: Min zu chu ban she, 1992.
- . *Zhong guo min zu yu yan wen xue lun wen ji(I)*. Bei jing: Min zu chu ban she, 2001.
- . *Zhong yang min zu xue yuan jian yuan si shi zhou nian xue shu lun wen ji*. Bei jing: Zhong yang min zu xue yuan chu ban she, 2009.
- . “Du mu ju ren cong dong fang zou lai”. *Zhong guo dian ji yu wen hua*, 1996:1.
- Chen gang - long. “Lun Meng gu zu de du yan ju ren gu shi”. Xi bei min zu yan jiu. 1996:1.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı (26. Baskı)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2003.
- . *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958.
- Fan Xue - xin. “Lun Kuo er ku te a ta shu de si wang zhu ti.” *She hui ke xue lun tan*. 2017:9.
- Gayretcan Osman. “Korkut Ata Hekkide”. *Bulak Jurnili*. 2015: 4.
- Gökyay, Orhan Şaik. *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabaıci Yayinevi, 2007.
- Gulnaz Bevken. “Korkit Ata Kitabı'ndagi tengveler turalı”. *Xin jiang da xuesi gilmi jurnali*. 2011: 2.
- Gültaci Zunun. “Dede Korkut'tiki balagetke yetiş murasimi hekkide”. *Xinjiang İjtimai Penler Munbiri*. 2014: 2.
- Hu Zhen - hua. “Wo suo liao jie de xian zu Kuo er ku te zhi shu he Kuo er ou ge lu”. *Yi si lian wen hua yan jiu*. 2017: 1.
- Huang Zhong - xiang. “Ying xiong shi shi Hu er he te zu ye shu de bu zu te zheng”. *Min zu wen xue yan jiu*. 2006: 3.
- İmıncan Seidi. “Dede Korkut Hakkide”. *Muslimanlar Dunyasi*. Urumçi: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2001.
- Ji Xian-lin, Liu An-wu. *Dong fang wen xue ci dian*. Chang chun: Ji lin jiao yu chu ban she, 1992.
- . *Dong fang wen xue shi (shang ce)*. Chang chun: Ji lin jiao yu chu ban she, 1995.
- Cekin Kavut (Jie ken Ha wu ti). “Lun gu dai wen xian zhong de a yi te si chang ben”. *Ke cheng jiao yu yan jiu*. 2016: 28.
- Ciniskan Mukatay (Jin si han · Mu ha tay). “Cong de er han zhi zi Bu la shi han kan Ha sa ke gu dian xu shi shi Kuo er ku te fu zhi shu”. *Min zu xue yan jiu*, 2007: 1.
- Kamuna Cambuz. “Korkit Ata Kitabı'ndagi etinografya”. *Xin jiang kugamdik gilmi jurnali*. 2008:2.
- Lang - Ying. *Zhong guo shi shi*. Nan jing: Jiang su feng huang wen yi chu ban she, 2016.
- . *Ma na si lun*. Hu he hao te: Nei meng gu da xue chu ban she, 1999.
- . *Zhong guo bei fang min zu wen xue bi jiao yan jiu*. Bei jing: Min zu chu ban she, 2011.
- Liu Zhao. *Xian zu Kuo er ku te shu xing tai ju fa yan jiu (bo shi lun wen)*. Beijing: MUC Ha sa ke yu yan wen xue xi, 2013.
- Mehmet, Abdulhakim. *Uygur Halk Destanları ve Destanlık Geleneği Üzerine Araştırmalar*, İzmir: Elik Yayınları, 2010.
- Muhtar Mamut Muhemmedi. “Dede Korkut namlik eserni Uygur edebiyat tarihiga kirgüzüş hekkide yuzeki pikirler”. *Xinjiang İjtimai Penler Munbiri*. 2014: 6.
- Nigmet Mingcani. “Dada Korkit Kitabı Cane Kazak Halkının Korkit Cayındağı Angız Cirları”. *Şalgn*. 1983:4.
- Oğuz, M. Öcal vd. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.
- Seydinur Mevlen (Sai di nu er · Mao lan). “Kuo er ku te shu zhong de feng su xi guan yu xian dai Ha sa ke zu feng su xi guan zhi bi jiao”. *Chi zi*. 2014: 16.
- Tezcan, Semih., Hendrik, Boeschoten. *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Wei Li-ping. *Xian zu Kuo er ku te shu shi shi xing yan jiu (bo shi lun wen)*. Beijing: PU Wai guo yu xue yuan, 2017..
- Urumçi Cetibay (Wu lu mu qi bai · Jie te bai). “Guan yu Kuo er ku te a ta ji Kuo er ku te a ta shu”. *Yi li shi fan xue yuan xue bao*, 2006: 2.
- . “Kuo er ku te a ta shu nei rong gai shu”. *Yi li shi fan xue yuan xue bao*, 2008: 2.
- Wu ri gu mu le. “Ha sa ke yu Meng gu ying xiong shi shi de bi jiao yan jiu”. *Zhong yang min zu da xue xue bao (she ke ban)*, 2004: 2.
- . “Meng gu · Tu jue shi shi ying xiong yu jun ma tong shi dan sheng mu ti de bi jiao yan jiu”. *Nei meng gu da xue xue bao (she ke ban)*, 2005: 4.
- . *Meng gu · Tu jue shi shi ren sheng yi li yuan xing*. Bei jing: Min zu chu ban she, 2007.